

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Збірник наукових праць
**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ
НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ**

**СЕРІЯ:
*ПСИХОЛОГІЯ***

**ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований У 1996 р.

Рівне -2004

ББК 74.20

0-59

УДК:37:371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. - 250 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості .

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор :

Хом'як Іван Миколайович - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Бех Іван Дмитрович - доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович - доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна - доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський педагогічний університет ім.В.Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна - доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович - доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор (Національний університет "Острозька Академія");

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович - доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович - доктор педагогічних наук, професор (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович - кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 28.10.2004 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 - 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966—7281—07—8.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2004

8. Свіденська Г.М. Активний розвиток самосвідомості як запорука формування здібної до рефлексії особистості. Актуальні проблеми психології: Том 6. Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога. (Збірник наукових праць).-/ За загальною редакцією С.Д. Максименка.-К."BONA MENTE", 2002.- Вип.3.(2 частина)-302 с.
9. Словарь психолога-практика / Сост. С.Ю. Головин. 2-е изд., перераб. И доп.-Мн.: Харвест, 2001.-976 с.
10. Шевандрин Н.И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности. – М.:ВЛАДОС, 1999. – 512 с.
11. Шемелюк І.Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкали ясності Я-концепції як показник особистісної зрілості // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. - № 6. – С.26-27.
12. Як допомогти дитині стати творчою особистістю / Упоряд. Л.Шелестова.- К.: Ред. Загальнопед. газ.,2003.-112 с.

Резюме

Стаття посвячена психології самосознання. Рассмотрены основные положения, исследования в сфере самосознания как отечественных, так и зарубежных ученых. Описано классификацию большого количества современных исследований самосознания. Определены основные критерии уровня сформированности самосознания. Раскрыт вопрос активного развития самосознания в процессе творческого психотренинга.

Summary

This article is devoted to psychology of consciousness. Substantive provisions, researches domestic and foreign scientists in sphere of consciousness are considered. It is described classification of a plenty of modern researches of consciousness. The basic criteria of a level consciousness are determined. The question of active development of consciousness is opened during creative training.

УДК 159.923.2

Н.В. Сулова

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ САМОСВІДОМОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

На даний момент стає актуальною проблема застосування соціально-психологічного тренінгу в у практиці загальноосвітніх шкіл. Тренінг – це ефективний засіб психологічного впливу на розвиток особистості.

Підходів до реалізації тренінгу дуже багато і всі вони різняться один від одного, оскільки цілі тренінгової роботи дуже різноманітні. Можна виділити загальні цілі:

1. Дослідження психологічних проблем учасників групи і надання допомоги у їх вирішенні.
2. Покращання суб'єктивного самопочуття і зміцнення психічного здоров'я.
3. Вивчення психологічних закономірностей, механізмів і способів міжособистісної взаємодії для створення основи більш ефективного і гармонійного спілкування з людьми.
4. Розвиток самосвідомості і само дослідження учасників для корекцій чи попередження емоційних порушень на основі внутрішніх і поведінкових змін.
5. Сприйняття процесу особистісного розвитку, реалізації початкового потенціалу, досягнення опитувального рівня життєдіяльності і відчуття щастя і успіху.

На початку 80-х років соціально-психологічний тренінг набув широкого поширення у вітчизняній практиці. Перша монографія присвячена теоретичному і методичному аспектом соціальнопсихічного тренінгу опублікована А.А.Петровскою у 1982 році. Соціально-психологічний тренінг використовую для психологічного забезпечення професійної діяльності керівників, педагогів і психологів, а також людей які труднощі у спілкуванні. Досвід його використання висвітлено у працях Л.Петровської, Ю.Смельнова, Г.Ковалева, Х.Мінкіна, В.Захарова, Н.Хрущової, Т. Сценко та ін.

За визначенням Б.Ф.Ломова, тренінгові технології є ефективними "засобами психологічного розвитку моделі" [2,с.129]. Л. Петровська розглядає соціально-психологічний принцип "як засіб впливу, спрямований на розвиток знань, соціальних установок, умінь і досвіду у сфері міжособистісного спілкування", "засіб розвитку компетентності у спілкуванні", "засіб психічного впливу" [5, с.208].

Ціль нашої статті полягає у розкритті досвіду використання соціальнопсихологічного тренінгу із старшокласниками, основна ідея якого – саморозвиток особистості через самоусвідомлення. Наш експеримент ми проводили на базі загальноосвітньої школи-комплексу І-ІІІ ст. №28 м. Рівне. Трені нова група набиралася із 10-11 класів у кількості 15-25 чоловік за результатами діагностики та за власним баченням. Заняття проводилися протягом навчального року, один раз на тиждень, по 1,5 год.

Програма соціальнопсихологічного тренінгу із старшокласниками створювалася на основі уже існуючих розробок тренінгових занять та авторських доробок. Ми створили програму спеціально організованого навчання для самоудосконалення особистості через самоусвідомлення. У ході роботи ми ставали на меті таких задач:

- старшокласники повинні оволодіти соціально-психологічно ми знаннями;
- розвинути здібності пізнання себе і інших людей;

- навчатися сприймати та розуміти себе;
- Підвищити свої уявлення про власну значимість, цінності;
- сформуванню позитивну Я-концепцію;
- розвинути самосвідомість.

Наша програма соціальнопсихологічного тренінгу для старшокласників включає в себе три етапи:

I етап – орієнтуючий, включає в себе 3-5 занять. Основна його мета – самовизначення, самоусвідомлення емоційне об'єднання учасників групи, зняття напруги.

II етап – розвиваючий, включає 23-25 занять. Мета – активізація процесу самопізнання, підвищення власної значимості, цінності, формування мотивації самовиховання і саморозвитку.

III етап – заключний. Мета –підвищення самоусвідомлення в цілях актуалізації особистісних ресурсів.

Кожне наше заняття проходило у стандартній формі і включало в себе наступні елементи: ритуал привітання, розминку, основний зміст, рефлексію з приводу даного заняття і ритуал прощання.

У нашій статті ми докладніше зупинимось і опишемо I етап соціально-психологічного тренінгу. На першому занятті під назвою "Куди ж нам пливти?" ми створювали умови для роботи в групі, ознайомлювали старшокласників із основними принципами роботи в групі, ознайомлювали старшокласників із основними принципами роботи соціальнопсихологічного тренінгу засвоювали способи саморозкриття, а також активний стиль спілкування і способи передачі та прийому зворотного зв'язку. Ми вивчили загальні правила роботи тренінгової групи, а також створювали свої правила. До основних правил соціально-психологічного тренінгу із старшокласниками ми віднесли:

1. Довірливий стиль спілкування.

Для того, щоб група працювала з найбільшою віддачею і учасники якомога більше довіряли один одному, у якості першого кроку до практичного створення клімату довіри пропонується прийняти єдину форму звернення на "ти". Це психологічно зрівнює всіх членів групи, у тому числі і тренера, незалежно від віку.

2. Спілкування за принципом "тут і тепер".

Багато людей намагаються говорити про те, що вони відчувають, що думають, так як бояться здатися смішними. Для них характерно увійти в область загальних розсудів, обговорити ситуації, які сталися з іншими людьми. Це спрацьовує "механізм психологічного захисту". Але основна задача нашої роботи – перетворити групу у своєрідне об'ємне дзеркало, у якому б кожен із вас зміг би побачити себе з різних сторін, краще пізнати себе і свої особливості. Тому під час занять всі говорять тільки про те, що хвилює кожного; про те, що відбувається з нами в групі, ми обговорюємо тут і тепер.

3. Персоніфікація висловів.

Для більш відкритого спілкування під час занять ми відмовляємося від без особистої мови, яка допомагає приховувати власну позицію, і тим самим тікати від відповідальності за свої слова. Тому ми замінюємо вислови типу: "Більшість людей вважає, що..." на такий "Я вважаю, що..."; "Дехто із на думає..." на "Я думаю..." і т. д. Відмовляємося також і від безадресних суджень про інших. Замінюємо фразу типу: "Багато хто мене не зрозумів" на конкретну репліку: "Оля і Саша не зрозуміли мене".

4. Відвертість у спілкуванні.

Під час роботи групи ми говоримо тільки те, що відчуваємо і думаємо з приводу того, що відбувається, тобто тільки правду. Якщо не має бажання говорити відверто, тоді мовчимо. Це правило означає відкрите вираження своїх почуттів по відношенню до дій других учасників і до самого себе. Природньо, що ніхто не ображається на виказування других членів групи. Ми відчуваємо тільки почуття подяки за правду та відвертість.

5. Конфіденційність.

Все, що відбувається під час занять, ніколи, ні за яких умов не виноситься за межі групи. Ми впевнені в тому, що ніхто не розкаже про переживання людини, про те, чим вона поділилася з нами під час занять. Це допомагає нам бути відвертими, сприяє нашому саморозкриттю. Ми не боїмося, що наші висказування можуть стати іншим людям, окрім членів групи. Ми довіряємо один одному і групі цілому.

6. Визначення сильних сторін особистості.

Під час занять кожен із нас намагається підкреслити позитивні якості людини, з якою ми разом працюємо. Кожному члену групи – як мінімум одне хороше і добре слово.

7. Неприпустимість неопосередкованих оцінок людини.

При обговоренні того, що відбувається у групі ми оцінюємо не учасника, а тільки його дії і поведінку. Ми не використовуємо висловлювань типу: "Ти мені не подобаєшся", а говоримо: "Мені не подобається твоя манера спілкування." Ми ніколи не скажемо: "Ти погана людина", а просто підкреслимо: "Ти погано вчинив".

8. Як можна більше контактів і спілкування з різними людьми.

Зрозуміло, що у кожного із нас є певні симпатії, хтось нам подобається більше, із кимось більш приємно спілкуватися. Але під час занять ми намагаємося спілкуватися із усіма членами групи, а особливо із тими, кого менше за всіх знаємо.

9. Активна участь у тому, що відбувається.

Це норма поведінки, відповідно якій ми увесь час, кожну хвилину, активно приймаємо участь у роботі групи: уважно дивимось і слухаємо, прислуховуємося до себе, намагаємося відчути партнера і групу

в цілому. Ми не замикаємося в собі, навіть якщо знали про себе щось не дуже приємне. Отримавши багато позитивних емоцій, ми не думаємо виключно про себе. В групі ми увесь час уважні до інших, нам цікаві інші люди.

10. Повага до того, хто говорить.

Коли висловлюється хто-небудь із членів групи, ми його уважно слухаємо, даємо людині можливість сказати те, що вона хоче. Ми допомагаємо тому, хто говорить, усім своїм виглядом показуючи, що ми слухаємо його, що ми раді за нього, що нам цікаві його думка, його внутрішній світ. Ми не перебиваємо людину і мовчимо до тих пір, поки вона не закінчить говорити. І лише після цього ми задаємо свої запитання, дякуємо їй або сперечаємося з нею!

Додаткові правила, запропановані групою такі:

1. "Виключимо телефони"
2. "Почуємо себе вільно і розкуто"
3. "Групою допомагаємо вирішувати особисті проблеми"
4. "Створюємо собі свята у групі"

Друге наше заняття називалось "Яким мене сприймають". Спочатку ми створили позитивну мотивацію до наступних занять. Закріпили навички самоаналізу, а також сприяли більш глибокому саморозкриттю, яке призводить до змін в собі.

Наприклад, Віта Т. розкрила нам свою таємницю про непорозуміння між нею та її кращою подругою, яке тривало досить довго і ледве не довело дівчинку до нервового зриву, адже вона дуже хотіла зберегти дружні відносини, а подруга нехтувала нею. Її саморозкриття супроводжувалося слізьми і було дуже ширим; група, звичайно, відгукнулася і діти надали дуже багато гарних порад вирішення її проблеми. Додому Віта Т. пішла з посмішкою спілкуючись із кращою подругою.

Третє заняття. "Мій життєвий шлях". На цьому заключному занятті I етапу соціально-психологічного тренінгу ми сприяли подальшому зближенню групи, поглибленню процесів саморозкриття. Навчали знаходити в собі головні індивідуальні особливості, визначати свої особистісні особливості, активізували процес самопізнання, пізнання за допомогою групи.

Наприклад, Тетяна К. розказала нам про свій життєвий шлях таке: "Мої невдачі – у шкільній програмі, які на даний момент найбільш мене хвилюють. Мої успіхи – я закінчила художню школу."

А Катерина Т. зробила такий висновок про вплив сім'ї на її розвиток: "Моя мама має деспотичний характер, хоча я до нього звикла, і саме завдяки мамі я стала більш незалежною, самостійною, надіюсь тільки на себе, не переживаю, коли мені роблять зауваження, кричать на мене. Я впевнена, впевнена в собі, недовірлива, надіюсь перш за все на себе. Мій тато навчив мене, що одна невдача – це ще не кінець; потрібно завжди примати себе в руках; на світі є багато корисливих людей, тому слід завжди себе страхувати; я можу все, принаймні спробувати. Брат завжди мене підтримує, приходять на допомогу і рада, що можу віддячити йому тим же."

У кінці першого етапу, спостерігаючи за групою можна було зробити такий висновок. У юнаків підвищився рівень саморозуміння, самоповаги, самоконтролю, впевненості у собі. Покращився рівень комунікативної культури. Зросла тенденція до пізнання нових невідомих аспектів життєдіяльності. Активізувався процес самопізнання.

У ході нашої ми використовували ігрові методи, метод групової дискусії, проєктивні методики малюнкового та вербального типів.

Висновки

Основна ідея нашого тренінгу заключалася в тому, щоб допомогти старшокласникам само усвідомити себе, стати самими собою, прийняти і полюбити себе. Програма соціально-психологічного тренінгу була спрямована на саморозвиток особистості через самоусвідомлення своїх сил і індивідуальності, підвищення уявлень про власну значимість; на формування мотивації самовиховання.

Література

1. Анн Л.Ф. Психологический тренинг с подростками. – СПб.: Питер, 2004, - 271 с.
2. Ломов Б.Ф. Научно-технический прогресс и средства умственного развития человека. // Вопросы общей педагогической и инженерной психологии. – М.: Педагогика, 1991. – С. 129-156.
3. Марасанов Г.И. Социально-психологический тренинг. – М.: Изд-во «Совершенство» 1988. –208 с.
4. Мороз Л.І. Основи професійно-психологічного тренінгу: (У запитаннях та відповідях): Навч. посіб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2004. – 130 с.
5. Петровская Л.А. Теоретические и методические вопросы социально-психологического тренинга. – М., 1982. – 168 с.

Резюме

История появления социально-психологического тренинга на Украине. Цели тренинговой работы. Задания социально-психологического тренинга с подростками. Краткое описание программы социально-психологического тренинга как способа развития самосознания у подростков. Основная идея тренинга – саморазвитие личности через самоосознание.

ЗМІСТ

Передмова	3
Булах І.С. Відповідальність як інтегративний компонент моральної самосвідомості підлітка	4
Воробійов А.М. Проблема самореалізації особистості як соціального явища в системі „суспільство-індивід”	9
Карпенко З.С. Аксіогенетичні етапи становлення Я-концепції	12
Ложкін Г.В., Воляннюк Н.Ю. Структурно-змістовні характеристики професійної самосвідомості тренера-викладача	14
Носков В.И. Самосознание как детерминанта поведения личности	19
Павелків Р.В. Особистісна норма як структурний компонент моральної свідомості та самосвідомості	23
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Детермінація моральної поведінки дітей когнітивно-мотиваційними змінами моральної свідомості	26
Бігунова С.А. Культурологічно орієнтоване навчання як детермінанта розвитку самосвідомості особистості	30
Боровець О. Вплив колективістської та індивідуалістської спрямованості на самосвідомість підлітків	33
Бордюк В.М. Механізми самооцінки старшокласників у контексті процесу їх науково-дослідницької діяльності	36
Бреусенко-Кузнєцов О.А. Екзистенціальний аспект проблеми ціннісного виховання засуджених	38
Вронська В.М. Значення педагогічних інновацій для морального розвитку та самосвідомості учнів	42
Главінська О.Д. Детермінований вплив соціальних інститутів на формування самосвідомості молодшого школяра	43
Горбань Г.О. Структура формування професійної самосвідомості	46
Григорчук І.С. Волевиявлення як чинник морального становлення у світлі християнської духовної традиції	48
Дєдова Т.В. Часові детермінанти феномену сновидінь індивіда у циркадіанному періоді	51
Дружиніна І.А. Проблема становлення самосвідомості в процесі формування гармонійно розвиненої особистості студентів-психологів	54
Завацька Н.Є. Місце самосвідомості особистості в процесі соціально-психологічної адаптації	56
Залужна А.Є. Деструктивний вплив „масовізації” на моральну самосвідомість особистості (етнопсихологічний екскурс)	60
Іваник Г.С. Про деякі підходи до експериментального вивчення позитивного мислення старшокласників у парадигмі цілісності самосвідомості	64
Івашкевич Е.З. Психологічні особливості розвитку самосвідомості особистості засобами літератури	68
Квашук О.В. Телебачення як чинник формування моральної свідомості школярів	72
Кіт Н.В. Виховання національної свідомості молодших школярів	75
Климчик Т.В. Формування моральних цінностей старшокласників в умовах дитячого хорового колективу	78
Клочек Л.В. Роль процесів ідентифікації і відособлення у формуванні самосвідомості у підлітковому і ранньому юнацькому віці	81
Когутяк Н.М. Самоусвідомлення автентичності в контексті духовно-морального розвитку особистості	83
Козерацька Н.М. Моральна самосвідомість та її показники у студентів-першокурсників технічного вузу	85
Комаровська В.Л. Особливості економічної самосвідомості суб'єктів соціального простору	87
Корчакова Н.В. Презентація образу Я в інтернет-комунікації як психологічна проблема	90
Косарева О.І. Вплив дитячо-батьківських взаємин на формування самосвідомості дошкільника	94

Красновський В.М. Архитектура самосознания в опыте социального пространства подростка	98
Красновський В.М. Розвиток толерантних взаємовідносин підлітків в умовах соціального відчуження	104
Крошка О.І. Проблема усвідомлення індивідуально-психологічних властивостей як умова самовизначення старшокласників.....	110
Кулагіна Л.М. Особливості діагностики готовності особистості підлітка до здійснення морального вибору	113
Кулаков Р.С. Вплив навчання та виховання на формування моральної свідомості та самосвідомості у молодшому шкільному віці	117
Литвин-Кіндратюк С.Д. Соціально-історичні контури соматичного самовизначення суб'єкта харчової активності	121
Мельник О.В. Психолого-педагогічне проектування профорієнтаційної роботи зі старшокласниками	124
Михальчук Н.О. Смыслоутворення особистості як психологічна проблема	128
Михальчук Ю.О. Аналіз психологічного змісту поняття етнічної самосвідомості у сучасній науці ...	131
Моначин І.Л. Протистояння як фактор особистісного самостворення.....	135
Новотна М.А. Психологічні особливості самосвідомості підлітка в сучасному правовому полі	137
Одолінський В.Г. Проблемне поле майбутнього у свідомості старшокласників	140
Павелків В.Р. Ситуативний фактор агресивності у самосвідомості підлітка.....	145
Павелків О.М. Психологічні особливості та умови професійного самовизначення старшокласників у процесі вивчення курсу шкільної математики.....	148
Пальчевський С.С. Акмеологічні основи технологізації самовизначення особистості у процесі її підготовки до творчої професійної діяльності.....	152
Петренко В.В. Виховання національної самосвідомості особистості в процесі вивчення української народної пісні	156
Петренко О.Б. Проблема становлення гендерної самосвідомості особистості: теоретичний аспект ...	159
Потапчук Є.М. Збереження психічного здоров'я особистості як соціально-психологічна проблема...	164
Прохоров Б.І. Творча уява як чинник саморозвитку дитини-дошкільника	164
Рашковська І.В. Образ ідеального „Я” в структурі моральної самосвідомості підлітка	168
Рудюк О.В. Ідентифікаційні структури особистості в контексті аналізу концепту самосвідомості	170
Сардига О.В. Індивідуальний підхід до учня у процесі виставлення оцінки	172
Севастьянович Н.М. Системний підхід до вивчення особистості	175
Сіранчук Н.М. Розвиток моральної самосвідомості у дітей та підлітків	178
Смалько М.Ф. Формування Я-концепції як важливий фактор самоусвідомлення обдарованої особистості.....	182
Смольська Л.М. Подвійна природа щастя в особистісному вимірі.....	186
Софіянчук З.С. Вплив статевих відмінностей на розвиток соціального інтелекту дошкільників	189
Співак Л.М., Романова О.В. Проблема співвідношення між поняттями „Я-концепція” та „Я-образ” особистості у психології	193
Ставицька О.Г. Паралінгвістичні засоби мовлення вчителя та усвідомлення моральних вимог вихованцями	198
Сторож О.В. Аналіз основних теоретико-методологічних підходів до вивчення і розвитку самосвідомості особистості	202
Суслова Н.В. Соціально-психологічний тренінг як засіб розвитку самосвідомості.....	207
Тимощук Н.С. Формування самосвідомості старшокласників у процесі особистісно орієнтованого виховання	209
Ткач Т.В. Діалектика інтересів особистості і суспільства в системі безперервної освіти	212
Ткачук Т.Л. Особистісні новоутворення як умова лібералізації моральних цінностей підлітків.....	216
Уличний І.Л. Формування потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників у теорії і практиці шкільної профорієнтації	219

Філоненко М.М. Екологічна самосвідомість як основа особистісного становлення.....	223
Шевчук О.А. Роль системної валеологічної настанови у формуванні гендерних стереотипів серед підлітків	225
Шугай М.М. Психологічний аналіз генези національної самосвідомості особистості	232
Юрченко В.М. Духовна природа людської свідомості та підсвідомості	235
Яцюк Н.О. Формування моральної рефлексії молодших школярів у навчально-виховному процесі	237
Відомості про авторів	245

Наукове видання

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І
ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

СЕРІЯ:

Психологія

*ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ*

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Суходольський В.І., Галабурда О.П.

Здано до набору 01.11.2004 р. Підписано до друку 3.11.2004 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк

різографічний. ум друк. арк. 27,96. Обл. вид. арк. 2,8,38. Замовлення №• 17/1. Тираж 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний: гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного
університету 33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12,
тел. 26-48-83

0-59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненською державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. — 250 с.

ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20